

کاربرد و کارکردِ موسیقی در فرهنگِ جامعه زرتشتیان کرمان آریابرن غیبی

مقدمه | موسیقی قوم زرتشتیان شامل چهار دسته اصلی می‌شود: ۱. موسیقی سرودهای گات‌ها (نوشته‌های اشوزرتشت، پیامبر زرتشتیان) ۲. موسیقی اجرای نمازهای دینی و بخش‌های اوستا (متون مذهبی و دینی زرتشتیان) ۳. موسیقی مذهبی و آیینی ۴. موسیقی جشن‌ها و شادمانی. پیروان دین زرتشتی در طول تاریخ ۳۷۰۰ ساله این دین، این چهار دسته بندی اصلی موسیقی را، که در بالا گفته‌شد، در برگزاری مراسم دینی خود استفاده کرده‌اند.

حال سوال اساسی این است که نقش این موسیقی و ترانه‌ها در این آیین چیست؟ آیا این موسیقی فقط برای شادمانی و تفریح هست یا اینکه کارکرد و کاربرد دیگری دارد؟ آیا متون مذهبی زرتشتیان دارای ساختار ادبی خاصی است و آیا موسیقی خاصی بر آن منطبق است؟ آیا دسته‌های گوناگون موسیقی باعث انسجام دین و فرهنگ می‌گردد؟ آیا این موسیقی می‌تواند در راه آموزش‌های موارد دینی کمکی بکند؟ آیا این موسیقی به انسجام حیات فرهنگی کمکی می‌کند؟

در ایران، پژوهش‌های فراوانی درباره موسیقی آیینی و مذهبی در طی دهه‌های اخیر انجام شده است، اما شوربختانه هیچ پژوهشی درباره موسیقی قوم زرتشتیان در ایران صورت نگرفته است. رایومند میرزا در رساله دکتری اتنوموزیکولوژی خود که تحت عنوان «خانه سرود، ساختار موسیقی در اجرای نماز زرتشتیان» در دانشگاه لندن در سال ۲۰۰۴ ارائه و منتشر شد، به بررسی ساختار خوانش و اجرای نماز زرتشتیان می‌پردازد. میرزا در این رساله، ابتدا بندهایی محدود و معین از کتاب گات‌ها و اوستا را مشخص می‌کند، سپس خوانش آن را توسط چندین موبد (روحانی دین زرتشتی) ایرانی و هندی ضبط و نت‌نگاری می‌کند، در ادامه ساختار موسیقی این سرودها و نحوه خوانش آنها را بررسی و با هم مقایسه می‌کند. ایشان در رساله دکتری خود ترانه‌ها و موسیقی مذهبی و آیینی زرتشتیان را بررسی نکرده است (Mirza, 2004).

نگارنده در این مقاله، نخست اشاره‌های کوتاه به قوم زرتشتیان و تاریخ موسیقی در فرهنگ و مراسم آیینی این قوم دارد، سپس به بررسی ادبی ساختار متن کتاب گات‌ها و نمونه‌های ضبط شده از خوانش آن می‌پردازد. در قسمت بعد نگاهی کوتاه به موسیقی اجرای نمازهای دینی، ترانه‌های مذهبی- آیینی و جشن‌ها دارد و در پایان به اختصار به بررسی جایگاه موسیقی در حیات فرهنگی اجتماعی زرتشتیان کرمان می‌پردازد و سعی دارد بتواند نقش موسیقی را به عنوان یک محرک فرهنگی در راستای ترویج و انسجام فرهنگ زرتشتی در بین پیروان این دین بررسی کند و ارتباط متن ترانه‌ها با آموزش‌های دینی و باورهای مذهبی را بیابد. برای رسیدن به این مهم، ابتدا موسیقی و ترانه‌های موجود در این قوم جمع‌آوری، ضبط و بررسی شده و سپس در رابطه با جایگاه آن، با افراد مسئول در زمینه دینی فرهنگی مصاحبه شده است.

تاریخ موسیقی و قوم زرتشتیان

دین زرتشتی، اولین دین یکتاپرستی جهان، در حدود ۳۷۰۰ سال پیش از میلاد مسیح در فلات ایران پایه‌گذاری شد. این دین تا زمان انقراض سلسه ساسانیان، دین رسمی کشور ایران بود. پس از حمله عرب‌ها به ایران، تعدادی از پیروان این دین به کشور هندوستان رفته و گروهی با نام پارسیان هند را تشکیل دادند. زرتشتیان باقی‌مانده در ایران، سرگذشت و تاریخی بسیار دردناک و سخت در طی قرن‌ها داشتند و از یک اکثریت، به یک اقلیت در زمان حال رسیدند (زرین کوب، ۲۵۳۶). در قرن اخیر، اکثر پیروان ایرانی

این دین در شهرهای تهران، یزد و کرمان ساکن هستند (نمیرایان، ۱۳۸۷). زرتشتیان روزانه در پنج‌گاه نیایش و نماز می‌خوانند. نمازهای روزانه شامل بخش‌هایی از کتاب اوستا می‌باشد که با آوا و لحنی خاص خوانده می‌شود. همچنین در مراسم و آیین دینی، اوستاهای بایسته مخصوص آن آیین با لحن خاص خود خوانده می‌شود. آیین مخصوص در گذشتگان، گهنبارخوانی، گواه‌گیرون، جشن‌های ماهیانه و مراسم سدره‌پوشی (جشن تکلیف زرتشتیان)، جزو این دسته آیین می‌باشند (مهر، ۱۳۸۸).

دین زرتشتی، از دین‌های شاد جهان می‌باشد و پیروان این دین سالیانه بیشتر از بیست جشن مذهبی و ایرانی برگزار می‌کنند که در این میان می‌توان به جشن‌های نوروز، مهرگان، تیرگان، یلدا و جشن سده اشاره کرد (سروش‌پور، ۱۳۹۷). در دین زرتشتی، هر ماه سی روز دارد که این سی روز اسامی ویژه‌ای دارند و نام دوازده ماه سال در دل این سی ماه وجود دارد. در هرماه، یک روز وجود دارد که در آن اسم روز و اسم ماه برابر است، زرتشتیان در آن روز یک جشن با نام آن ماه برگزار می‌کنند، به عنوان نمونه جشن فروردین‌گان، جشن اردیبهشت‌گان، جشن خردادگان و غیره (مهر، ۱۳۸۸). بر طبق گفته‌ها، از آغاز این دین تا کنون، همیشه برگزاری این جشن‌ها همراه با موسیقی، سرود و نیایش همگانی بوده‌است. ولی شوربختانه حجم بسیار زیادی از این تاریخ و موسیقی نابود شده و از آن چیزی در دست نیست. در زمان حال نیز این جشن‌ها با موسیقی همراه است که می‌توان ریشه این موسیقی را تا ابتدای قرن اخیر پیگیری کرد (همان).

بررسی ادبی سرودهای کتاب گات‌ها

کتاب آسمانی زرتشتیان، کتاب گات‌ها، سروده اشوزرتشت اسپنتمان، می‌باشد. این کتاب در دل کتاب اوستا جای گرفته است. کتاب اوستا از پنج بخش تشکیل شده است: «یسنا، یشته‌ها، وندیداد، ویسپرد و خرده اوستا». کتاب اوستا شامل مطالب گوناگونی از قبیل گفته‌های دینی، تاریخی، جغرافیایی، داستانی، گاهشماری، بهداشتی، پزشکی، دادگری، کشور داری و آبادانی است. گفتنی است که کتاب اوستا نخست در زمان هخامنشیان تدوین شد و در کتابخانه‌های بزرگ آنان نگهداری می‌شد، اما شوربختانه کلیه کتابخانه‌ها و کتاب‌های آن دوران، در تاخت و تاراج اسکندر مقدونی برباد رفت. باز در دوره اشکانی گردآوری کتاب اوستا از نو آغاز گردید و این کار تا زمان انوشیروان در دوران ساسانیان ادامه یافت. در این دوره کتاب اوستا دارای بیست و یک جلد یا نسک

بود. پس از حمله اعراب و تغییر دین رسمی در کشور ایران، قسمت‌های زیادی از کتاب اوستا از بین رفت و اکنون فقط حدود یک سوم از بیست و یک نسک اوستا برجامانده است (جعفری، ۱۳۵۹).

بخش اول کتاب اوستا، کتاب یسنا، دارای ۷۲ سرود یاهات می‌باشد که شامل نیایش‌ها و سرودهای مذهبی است. کتاب گات‌ها، در دل یسنا جای دارد و دارای ۱۷ هات می‌باشد که به پنج بخش تقسیم بندی شده است، «اهنودگات، اشتودگات، سپنتمدگات، وهوخشترگات و وهیشتنوایش گات». گات‌ها کهن‌ترین نوشت‌هایی است (حدود ۳۷۰۰ سال پیش) که از ایرانیان به جای مانده و به صورت منظوم و دارای نظم هجایی می‌باشد و هر کدام از پنج بخش آن، یک نظام هجایی مخصوص و مشخص دارد و ملاک تقسیم بندی گات‌ها، براساس همین نظام هجایی ویژه آن می‌باشد (ابوالقاسمی، ۱۳۸۳: ۱۰-۸). اولین بخش گات‌ها، اهنودگات، دارای هفت هات می‌باشد (هات‌های ۲۸ تا ۳۴) که همه این هات‌ها دارای یک نظام هجایی مخصوص و مشخص هستند. هر هات، دارای تعدادی بند یا پاره می‌باشد که تعداد آن از ۱۱ تا ۱۵ بند است و تمام این بندهای موجود در اهنودگات سه بیتی هستند و هر بیت دارای ۱۶ هجا می‌باشد که مصرع اول هر بیت شامل ۷ هجا و مصرع دوم شامل ۹ هجا می‌باشد (همان).

دومین بخش گات‌ها، اشتودگات، دارای چهار هات می‌باشد (هات‌های ۴۳ تا ۴۶) که همه این هات‌ها دارای نظام هجایی مخصوص خود هستند و هر هات آن دارای ۱۱ تا ۲۰ بند می‌باشد که کلیه این بندها دارای نظام پنج بیتی هستند. هر بیت از ۱۱ هجا تشکیل شده که ۴ هجا در مصرع اول و ۷ هجا در مصرع دوم قرار می‌گیرد (همان).

سومین بخش گات‌ها، سپنتمدگات، دارای چهار هات می‌باشد (هات‌های ۴۷ تا ۵۰) که همه این هات‌ها نیز شامل نظام هجایی مخصوص خود هستند و هر هات آن دارای ۶ تا ۱۲ بند می‌باشد که کلیه این بندها دارای نظام چهاربیتی هستند. هر بیت از ۱۱ هجا تشکیل شده که ۴ هجا در مصرع اول و ۷ هجا در مصرع دوم قرار دارد (همان).

چهارمین بخش گات‌ها، وهوخشترگات، دارای تنها یک هات (هات ۵۱) می‌باشد که این هات دارای ۲۲ بند است که همه این بندها دارای نظام سه بیتی هستند. هر بیت دارای ۱۴ هجا می‌باشد که ۷ هجا در مصرع اول و ۷ هجا در مصرع دوم قرار دارد (همان).

آخرین بخش گات‌ها، وهیشتنوایش گات، نیز دارای تنها یک هات (هات ۵۳) می‌باشد که این هات دارای ۹ بند است که همه این بندها دارای نظام چهار بیتی هستند. مصرع‌های

اول در دو بیت اول دارای ۷ هجا و مصرع‌های دوم این دو بیت دارای ۶ هجا می‌باشد. بیت‌های سوم و چهارم سه مصرع دارند و مصرع‌های اول و دوم آنها دارای ۷ هجا و مصرع‌های سوم دارای ۵ هجا می‌باشد (همان).

دلایل موجود برای احتمال خوانش گات‌ها با موسیقی

۱. کتاب گات‌ها با خط دین دبیره نوشته شده است، خط دین دبیره یکی از کامل‌ترین خط‌های دنیا می‌باشد که شامل ۴۸ حرف است و تنها ۱۴ حرف صدادار دارد. نکته مهم این است که در خط دین دبیره برای هر مصوت دو حرف یا نماد وجود دارد که یکی به حالت کوتاه است و دیگری به حالت کشیده می‌باشد. یعنی در خط نوشتاری، کشیده و یا کوتاه بودن هریک از مصوت‌ها مشخص گردیده است و این بدین معنا است که در این خط نوشتاری، آوا و موسیقی و ریتم خوانش کلام دارای اهمیت و ارزش بوده و به گونه‌ای می‌توان گفت که این خط، تا حدودی توان ثبت وزن و ریتم موسیقی را داشته است. پس گات‌ها دارای وزن و ریتم و موسیقی خاصی بوده که برای نوشتن آن از این خط استفاده شده است.

۲. روح الله خالقی در کتاب نظری به موسیقی، در بخش دوم-فصل اول، ایرانیان در دوران باستان را دارای موسیقی و آشنا به موسیقی می‌داند و با استناد به کتاب و گفته‌های دو تاریخ نگار باستانی، هرودوت (تاریخ نگار یونان باستان) و زنون (فیلسوف و تاریخ نگار یونان باستان) نوشته است که ایرانیان در آن موقع (دوران هخامنشیان) موسیقی مخصوصی برای تشریفات مذهبی داشته‌اند و شاید سرودی که هرودوت به آن اشاره می‌کند از سرودهای کتاب اوستا باشد «در قسمتی از کتاب هرودوت نوشته شده است که در مراسم مذهبی ایرانیان، یک از موبدان حاضر می‌شود و یکی از سرودهای مقدس مذهبی را می‌خواند» (خالقی، ۱۳۹۴: ۶). در جایی دیگر از این کتاب استاد خالقی به نقل از نوشته‌های زنون در مورد شخصیت کوروش می‌نویسد که ایرانیان برای جنگ موسیقی و سرود و آهنگ خاصی داشته‌اند و کوروش به فرمانده‌های سپاه خود گفته است که هر زمان صدای شیپور و طبل بلند شد و من سرود جنگ را خواندم، شما بی درنگ جواب مرا بدهید و به همراه من سرود را بخوانید. استاد خالقی با استناد به این مطالب افزودند که قطعاً ملت و فرهنگی که برای جنگ، موسیقی و آلات موسیقی مخصوص دارد، پس بی‌شک برای موقع فراغت و تفریح نیز موسیقی دیگری دارند و موسیقی مذهبی و دینی نیز در این فرهنگ رواج داشته است (همان: ۸-۵).

۳. دکتر کتایون نمیرانیان (استادیار بخش زبان‌های خارجی و زبان‌شناسی، گروه فرهنگ و زبان‌های باستانی، دانشگاه شیراز) در مقاله‌ای با عنوان آرایه‌های ادبی در گات‌ها، به بررسی آرایه‌های ادبی گات‌ها پرداختند و در پایان تعداد زیادی آرایه ادبی برای متن کتاب گات‌ها مشخص کردند که این نکته ثابت می‌کند که گات‌ها سرود و شعر است و می‌توانسته دارای موسیقی، ملودی و وزن خاصی باشد (نمیرانیان، ۱۳۸۸). همچنین در گفت و گو با دکتر نمیرانیان ایشان فرمودند که: وزن شعر گات‌ها، وزن شعر باستان هند و اروپایی هست و با وزن کتاب ودا هندیان یکی است. همچنین گفتند که اگر به گوش کسی متن کتاب گات‌ها شعر گونه و وزن دار نمی‌آید به دلیل این است که گوش ما به شعرهای هزاره اخیر عادت کرده و دنبال ارکان تشخیصی هستیم که در هزاره اخیر رسم شده است و وزن شعر عروضی عربی می‌باشد (که بسیار دقیق است). در زمان ایران باستان، تعریف شعر گونه‌ای دیگر بوده است (نمیرانیان، ۱۳۹۹).

۴. به گفته موبد پدram سروش پور (در دین زرتشتی به روحانیان دینی، موبد گفته می‌شود)، عضو انجمن موبدان ایران، در دو قرن اخیر گات‌ها و اوستا توسط موبدان با صوت و آوای خاص و ثابتی خوانده می‌شود و دارای موسیقی مخصوص به خود می‌باشد و طبق گفته ایشان، این آوا و ملودی خوانش گات‌ها، به صورت شفاهی و سینه به سینه از موبدان قرن‌های پیش به موبدان دو قرن اخیر رسیده و امکان دارد که رگه‌هایی از موسیقی دوران باستان گات‌ها در این خوانش کنونی باشد. زیرا ایرانیان و موبدان همیشه و در زمینه‌های مختلف از روش انتقال سینه به سینه و نسل به نسل استفاده کرده‌اند و در امانت و نگهداری اصل مطلب همیشه کوشا بوده‌اند (سروش پور، ۱۳۹۹).

۵. در گفت و گو با دکتر پیروز ارجمند، ایشان فرمودند که نوای خوانش گات‌های ایرانیان و پارسیان هند، ملودی و آهنگ خاصی دارد و این آهنگ خوانش، شبیه به شروه خوانی می‌باشد. شروه خوانی یک نوع اجرای موسیقی آوازی در مقام دشتی است که در آن اشعار باباطاهر، اشعار بخشو و اشعار دو بیتی محلی با نوای ساز نی اجرا می‌گردد. بر اساس تحقیقات و گفته‌های دکتر پیروز ارجمند، در شروه خوانی یک ملودی ساده تکرار شونده وجود دارد که بر روی آن تحریرهای ویژه و مختص اجرا می‌گردد و به صورت جواب و آواز با همراهی ساز نی می‌باشد که ساز نی جواب آواز را در فاصله چهارم و یا پنجم درست می‌نوازد. طبق مطالعات انجام گرفته شروه خوانی در استان‌های کرمان، بوشهر، فارس، هرمزگان، خوزستان و بلوچستان رواج دارد ولی در جنوب استان کرمان

پراکندگی و تنوع بیشتری دارد. به گفته دکتر ارجمند، انحنای ملودی در شروه خوانی، شباهت زیادی به گات‌هاخوانی دارد و بر اساس این مطالب می‌توان نتیجه گرفت که در قدیم رابطه ای بین گات‌ها خوانی زرتشتیان و شروه خوانی بوده است (ارجمند، ۱۳۹۹).

نگاهی به موسیقی اجرای نمازهای دینی

مراسم دینی زرتشتیان همیشه همراه با مراسم اوستاخوانی توسط موبدان می‌باشد. این اوستاخوانی با آوا و لحنی خاص اجرا می‌شود که بسته به نوع مراسم و ویژگی‌های مذهبی آن، متن و لحن خوانش متفاوتی دارد (فروهری، ۱۳۹۹).

نمازهای بایسته روزانه، در پنج گاه اجرا می‌شوند: «هاون، رَپیتون، اوزیرن، ائیوی سُروترم و اوشه‌هئین». جشن‌های ماهیانه همیشه اوستای مخصوص خود را دارند. اوستا خوانده شده در این مراسم، با اوستای خوانده شده در نمازهای روزانه متفاوت می‌باشد. در فرهنگ دین زرتشتی پنج چهره (دوره) مراسم گهنبار مرسوم است که این مراسم با اوستاخوانی ویژه‌ای به نام گهنبارخوانی همراه است. جشن سدره‌پوشی، جشن سده، جشن نوروز نیز دارای اوستاخوانی‌های ویژه خود هستند. در دین زرتشتی برای آمرزش و شادی روح درگذشتگان تا سی سال پس از تاریخ فوت مراسم دینی برگزار می‌گردد (شهمردان، ۱۳۴۹). این مراسم همواره دارای اوستاخوانی‌های مخصوص به خود می‌باشد. در زیر نمونه نت‌نگاری شده اوستای آتش‌نمایش که توسط موبد پرویز مالی خوانده شده است، به عنوان نمونه نشان داده شده است (Mirza, 2004).

Atash Niyayesh - Mobed Mali

Original pitch Opening Lines

Ba Na- me Ahur- maz- de bakh- sha- yun- dehe, bakh- sha- yash- ga- re meher- bun.

Ne- ma- se- te A- tarsh Maz- Dao Ahura- he hu- dhao ma- rish- ta ya- za- ta. Koha- o- thra A- lu- re Maz- dao.

A- shem Vo- lu Va- hush- tem as- ti Ush- ta as- ti Ush- ta ah- ma- i Hyata- sha- i Vahush- ta- i a- shem.

Fra- va- ra- ne maz- da- yas- no Za- ra- thush- trish vi- i- dae- vo a- lu- ra- t- kae- sho.

Ai- wi- sru- thren- a- i ai- bi- gay- a- i a- shao- ne a- sha- he rath- we.

yni- na- i- cha vah- ma- i cha khsh- na- o- thra- i- cha fra- sas- traye- cha.

شکل ۱: نت نگاری اوستای آتش نی‌ای‌ش توسط موبد پرویز مالی (همان: ۱۲۷)

نگاهی به موسیقی مذهبی، آیینی و جشن‌های زرتشتیان کرمان

موسیقی همیشه بخش مهمی از جشن‌ها و مراسم مذهبی زرتشتیان و ایرانیان بوده است. این نکته را می‌توان از نوشته‌های تاریخی و اسناد باستان‌شناسی متوجه شد. ولی شوربختانه هیچ نوشته مکتوبی از نوع و لحن این موسیقی باقی‌نمانده است. در قرن اخیر، زرتشتیان ایران همیشه دربرگزاری جشن‌ها و مراسم خود از موسیقی به عنوان یک عامل مهم فرهنگی استفاده کرده‌اند.

زرتشتیان کرمانی تمام جشن‌های دینی را به صورت دسته جمعی برگزار می‌کنند.

آغازگر این مراسم، خوانش بندهایی از سرودهای گات‌ها با صدا و آوای خوش بدون همراهی ساز می‌باشد. همچنین در ادامه سرودهای از پیش ضبط شده ملی‌میهنی و آیینی مذهبی پخش می‌گردد و باشندگان با آن همخوانی می‌کنند. در بخش دیگری از این جشن‌ها، گروه‌های موسیقی، به اجرای موسیقی کلاسیک و پاپ ایرانی می‌پردازند. در برخی از گردهمایی‌های پیروان دین زرتشتی، ترانه‌های خاصی خوانده می‌شود که با سازهای ریتم نواز همراهی می‌شوند.

ترانه «منم یه زرتشتی» یکی از ترانه‌های مهم زرتشتیان است که در اکثر مراسم زرتشتی بعد از سرود ملی پخش می‌شود. ملودی و ریتم این ترانه را همه زرتشتیان بلد هستند و هنگام پخش آن، با آن همخوانی می‌کنند. متن و ملودی این ترانه ریشه‌ای قدیمی دارد ولی در سالیانی پیش به صورت حرف‌های بازخوانی و ضبط گردیده است. در متن این ترانه، به اصول اولیه و مهم دین زرتشتی، به گفته‌های اشوزرتشت و به آرمان‌های اصلی دین زرتشتی اشاره می‌شود. متن این ترانه در زیر آماده است:

منم یه زرتشتی، نژادم ایرانی- به تن کنم سدره، به روی آن کشتی- ببین چه گفت زرتشت، بزرگ آریایی- همیشه اندیشه، تو گفت و هر کاری- همیشه نیکی باد، نشان زرتشتی- منم اوستا خوان، فدا کنم این جان- برای دین پاک، که هست اهورایی- (اشم وهو خواندی، یتا اهو خواندی- یعنی اشوجویی، رهِه بهی پویی) ۲- رسی به هر راهی، تویی که آزادی- که برگزینی راه، تو خود یکی شاهی- بکن ز خود خوشنود، اهورمزدایی- همینه فر خود، به جان ما آری- (که تا بنا سازی، جهان زیبایی) ۲ (فرهادی، ۱۳۹۹).

زرتشتیان برای بیشتر جشن‌های خود ترانه مخصوصی دارند که برخی از این ترانه‌ها در زمان حال نیز خوانده و استفاده می‌شوند. یکی از جشن‌های بزرگی که زرتشتیان در سراسر جهان برگزار می‌کنند، جشن زایش اشوزرتشت، پیامبر بزرگ ایرانی، است که در روز ششم فروردین برگزار می‌گردد. در این روز هم پیامبر دین زرتشتی به دنیا آمده است و هم در سن سی سالگی در این روز به پیامبری برگزیده شده است. این جشن با نام جشن زایش زرتشت و یا جشن ششم فرودین در بین زرتشتیان خوانده می‌شود. زرتشتیان کرمان یک ترانه مخصوص برای این جشن دارند که هر ساله در این جشن می‌خوانند. شاه‌بهرام پارسا، موزیسین و رهبر گروه کر زرتشتیان کرمان، درباره قدمت این ترانه می‌گوید:

از زمان کودکی (پهلوی دوم) این ترانه را به یاد دارم و یادم هست که همیشه در جشن زایش زرتشت این ترانه را می‌خواندند. گاهی توسط گروه‌های کر بزرگ، گاهی با نوای ساز دف و عربونه، گاهی با صدای تار و تنبک و گاهی نیز با همراهی نواختن دست. بزرگان اون زمان بچگی ما می‌گفتند که این ترانه آنها نیز در کودکی می‌خواندند و زمان کودکی آنها به اواخر دوران قاجار می‌رسد (پارسیا، ۱۳۹۹).

پس طبق گفته‌های پارسیا، حداقل تاریخ این ترانه و ملودی آن به دوران اواخر قاجاریه می‌رسد. در این ترانه نیز به آموزش‌های دین زرتشتی، اصول و اعتقادات دینی، پایه‌های اساسی دین و فرهنگ، وقایع تاریخی و همچنین شادباش جشن نوروز و سال نو پرداخته می‌شود. متن این ترانه در زیر آماده است:

شد فروردین به به، بس دلنشینی به به- ایران شد از نسیمش، خُلد به برین به به- ساقی بیار آن آب و آتش کن زِ چَرخُشت، جامی بنوش آن جرعه‌ای بر یاد زرتشت- اکنون نمی‌دانی مگر فصل بهار است، جامی کرم فرما که دل‌ها بی‌قرار است- (هست این بهار شیرین، از یادگار دیرین- کس نمی‌کند فراموش، آئین شت زراثشت) ۲- ای ملت دیرین، بنگر در این آئین- اندرز آسمانی، اندر اوستا بین- گفتارنیک کردار نیک اندیشه‌نیک، هرکس که دارا باشد او را پیشه نیک- دارندگان این جهان یزدان پرستند، باشند از این یاران ما هر جا که هستند- (تا گردش جهان است، دوران آسمان است- کس نمی‌کند فراموش، آئین شت زراثشت) ۲- ای زاده سیروس، ای پور کیکاوس- دیگر مشو هراسان، دیگر مخور افسوس- بگرفته اهریمن به لب از حیرت انگشت، لرزد چو بید از اقتدار شت زراثشت- همواره ما از شر دشمن در امانیم، در راه ایران قوی و پایداریم- (تا گردش جهان است، دوران آسمان است- کس نمی‌کند فراموش، آئین شت زراثشت) ۲ (همان).

نوع دیگری از موسیقی که در مراسم زرتشتیان در دهه‌های اخیر مرسوم است، موسیقی کلاسیک و پاپ ایرانی است (فرهادی، ۱۳۹۹). در بیشتر گردهمایی‌ها و جشن‌های زرتشتیان، یک گروه موسیقی به اجرای موسیقی روز می‌پردازد. این موسیقی گاهی موسیقی کلاسیک ایرانی می‌باشد که شامل تصنیف‌های ماندگار موسیقی کلاسیک ایرانی است و گاهی نیز شامل موسیقی پاپ و مردم‌پسند ایرانی است که طیف وسیعی

از این موسیقی را شامل می‌گردد. در بین زرتشتیان کرمان، چندین گروه بزرگ موسیقی فعالیت دارند که در سطح استانی و کشوری نیز دارای آوازه و شهرت می‌باشند. همچنین در برخی از مراسم، از گروه‌های بزرگ غیر زرتشتی برای اجرای برنامه در بین زرتشتیان دعوت می‌شود.

جایگاه موسیقی در حیات فرهنگی اجتماعی زرتشتیان کرمان

موسیقی جایگاه بسیار ویژه‌ای در بین زرتشتیان دارد. شاید بتوان گفت در بین هنرهای مختلف، موسیقی بیش‌ترین اهمیت را در مراسم زرتشتیان دارد. همانطور که در طول این پژوهش بررسی شد، در همه مراسم زرتشتیان، موسیقی به نوعی دخیل است، پس حتماً این نقش پررنگ موسیقی، دلایل و اهمیت خاصی داشته و این امر می‌تواند دلیلی بر کارکرد و کاربرد موسیقی در فرهنگ زرتشتی باشد.

یکی از مهم‌ترین دلایل و کاربردهای خوانش گات‌ها و اوستا با آوای خوش و لحن و ملودی خاص، این است که همچون شعر و ترانه، این متون مذهبی در یاد و خاطره تثبیت می‌گردند و در انتقال سینه به سینه آن، اشتباه و یا تغییری صورت نمی‌گیرد. همانطور که شعر با جزئیات در یاد و خاطره ثبت می‌گردد و ملودی آن باعث می‌شود که متن شعر یادآوری شود، ملودی و قالب خاص متون مذهبی زرتشتیان نیز باعث می‌شود که این متون بدون تغییر در یاد و ذهن ثبت گردد و بدون تغییر یادآوری شود. ذهن انسان متن نوشتاری را به سختی می‌تواند با جزئیات کامل ثبت کند اما متن شعر و ترانه، به دلیل دارا بودن اجزای ریتمیک، قافیه و ملودی، با ریزترین جزئیات ثبت و بدون تغییر یادآوری می‌شود (سروش‌پور، ۱۳۹۹).

در ترانه‌های مذهبی و آیینی، آموزش‌های دینی و فرهنگی بسیار زیاد دیده می‌شود. این آموزش‌ها شامل اصول پایه و اساسی دینی، باورهای دینی، اسامی مهم دینی و تعلیمات دینی می‌باشد. کارکرد و کاربرد این ترانه‌ها، آموزش تعلیمات دینی، تحکیم نگرش دینی، تبیین جایگاه دین در زندگی و تثبیت پایه‌های دینی در ذهن مخاطب است. تکرار مرتب یک آهنگ و ترانه، باعث می‌شود تا مفهوم متن آن در ضمیر ناخودآگاه تثبیت بشود و این یکی از کارکردهای مهم موسیقی مذهبی می‌باشد (نیکدین، ۱۳۹۹). در همه فرهنگ‌ها و ملل جهان، وجود عناصر وحدت بخش، به روشنی دیده می‌شود. عناصری همچون سرود و پرچم ملی، از این قبیل هستند. موسیقی مذهبی نیز گاهی

چنین جایگاهی پیدا می‌کند و یک موسیقی و ملودی خاص، یک عنصر وحدت بخش می‌شود و این باعث انسجام و یکپارچگی در آن فرهنگ یا قوم می‌گردد. موسیقی گاهی می‌تواند یک عنصر هویت ساز باشد. ترانه «منم یه زرتشتی» یک عنصر وحدت بخش و هویت ساز در بین زرتشتیان است.

نتیجه‌گیری

۱. با توجه به مواردی که به آن در این پژوهش اشاره شد، می‌توان نتیجه گرفت که زرتشتیان در تمام طول تاریخ حیات دینی خود، متون مذهبی را با موسیقی اجرا می‌کردند و خوانش گات‌ها و اوستا دارای موسیقی و لحنی خاص بوده است.

۲. موسیقی در بین زرتشتیان جایگاه ویژه‌ای دارد و جایگاه آن فقط برای لذت و تفریح نیست. این موسیقی کارکرد و کاربرد خاصی دارد که در هر بخش متفاوت است.

۳. موسیقی گات‌ها و متون مذهبی، کمکی شایان به نگهداری و انتقال آن در بین نسل‌ها کرده است. در فرهنگ ایرانی، انتقال سینه به سینه، یکی از پرستفاده‌ترین روش‌های انتقال بوده است و این نکته که متون مذهبی زرتشتیان دارای نظم و قاعده خاصی بوده، باعث شده است تا بدون هیچ تغییری در طول تاریخ حرکت کند و به نسل‌های بعد برسد.

۴. موسیقی یک عنصر هویت ساز انسجام دهنده می‌باشد و برخی ترانه‌های قوم زرتشتیان این ویژگی را دارند. ترانه «منم یه زرتشتی» یکی از پرستفاده‌ترین ترانه‌های این قوم می‌باشد که همیشه باعث یکپارچگی، انسجام و هویت این قوم شده است.

۵. متن برخی ترانه‌های قوم زرتشتیان دارای آموزش‌های دینی فرهنگی است. این ترانه‌ها در کنار ویژگی‌های دیگری که دارند، باعث تثبیت این تعلیمات دینی در ذهن و ناخودآگاه مخاطب می‌شوند.

۶. هنر موسیقی، جایگاه بالاتری نسبت به دیگر هنرها در حیات فرهنگی اجتماعی قوم زرتشتیان دارد.

۷. اجرای موسیقی کلاسیک و مردم پسند ایرانی در مراسم زرتشتیان، باعث حضور پررنگ‌تر جوانان این قوم در مراسم مذهبی می‌شود و این امر باعث می‌شود که جوانان از سخنرانی‌ها و دیگر بخش‌های دینی مراسم نیز بهره‌مند شوند.

- ابوالقاسمی، محسن (۱۳۸۳). شعر در ایران پیش از اسلام، تهران: مطه‌وری.
- ارجمند، پیروز (۱۳۹۹). مصاحبه‌گر آریابرزن غیبی، مصاحبه منتشر نشده.
- پارسیا، شاه‌بهرام (۱۳۹۹). مصاحبه‌گر آریابرزن غیبی، مصاحبه منتشر نشده.
- جعفری، علی‌اکبر (۱۳۵۹). ستوت یسن گات‌های اشوزرتشت اسپنتمان و سرودهای وابسته به آن، تهران: فروهر.
- خالقی، روح‌الله (۱۳۹۴). نظری به موسیقی، ج ۲، تهران: صفی‌علیشاه.
- زرین‌کوب، عبدالحسین (۲۵۳۶). دو قرن سکوت، تهران: جاویدان.
- سروش‌پور، پدram (۱۳۹۷). پژوهشی در دین و فرهنگ زرتشتی، تهران: فروهر.
- سروش‌پور، پدram (۱۳۹۹). مصاحبه‌گر آریابرزن غیبی، مصاحبه منتشر نشده.
- شهردان، رشید (۱۳۴۹). خُرده اوستا، تهران: فروهر.
- فروهری، هومن (۱۳۹۹). مصاحبه‌گر آریابرزن غیبی، مصاحبه منتشر نشده.
- فرهادی، نسرين (۱۳۹۹). مصاحبه‌گر آریابرزن غیبی، مصاحبه منتشر نشده.
- مهر، فرهنگ (۱۳۸۸). دیدی نو از دینی کهن-فلسفه زرتشت، تهران: جامی.
- نمیرانیان، کتایون (۱۳۸۷). زرتشتیان ایران پس از اسلام تا امروز، کرمان: مرکز کرمان‌شناسی.
- نمیرانیان، کتایون (۱۳۸۸). «آرایه‌های ادبی گات‌ها»، مجله آموزش مهارت‌های زبان دانشگاه شیراز، س ۴، ش ۵۸.
- نمیرانیان، کتایون (۱۳۹۹). مصاحبه‌گر آریابرزن غیبی، مصاحبه منتشر نشده.
- نیکدین، فرزاد (۱۳۹۹). مصاحبه‌گر آریابرزن غیبی، مصاحبه منتشر نشده.
- Mirza, Raiomond (2004). The House Of Song - Musical Structures In Zoroastrian Prayer Performance, PhD thesis, University Of London.